رهنما

آستان قدس رضوی

۴

وهابیت چگونه پدید آمد؟

آیت الله جعفر سبحانی

بسم الله الرحمن الرحیم

رهنما ٤ : (وهابیت چگونه پدید آمد؟)

نویسنده:

محمدجعفر سبحانی

ناشر چاپی:

انتشارات آستان قدس رضوی - به نشر

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

رهنما ۴ : (وهابیت چگونه پدید آمد؟)

مشخصات کتاب

سرشناسه : سبحانی تبریزی، جعفر، ۱۳۰۸ -

عنوان و نام پدیدآور : وهابیت چگونه پدید آمد؟/ نویسنده محمدجعفر سبحانی ؛ برای آستان قدس رضوی، معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی.

مشخصات نشر : مشهد: انتشارات قدس رضوی، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری : ۲۴ص.؛ ۱۲×۱۷س م.

فروست : رهنما؛ ۱.

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۲۹۹-۰۱۵-۰

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

موضوع : وهابیه

شناسه افزوده : آستان قدس رضوی. معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی

شناسه افزوده : موسسه انتشاراتی قدس رضوی

رده بندی کنگره : BP۲۰۷/۶/س۲و۸۶ ۱۳۹۱

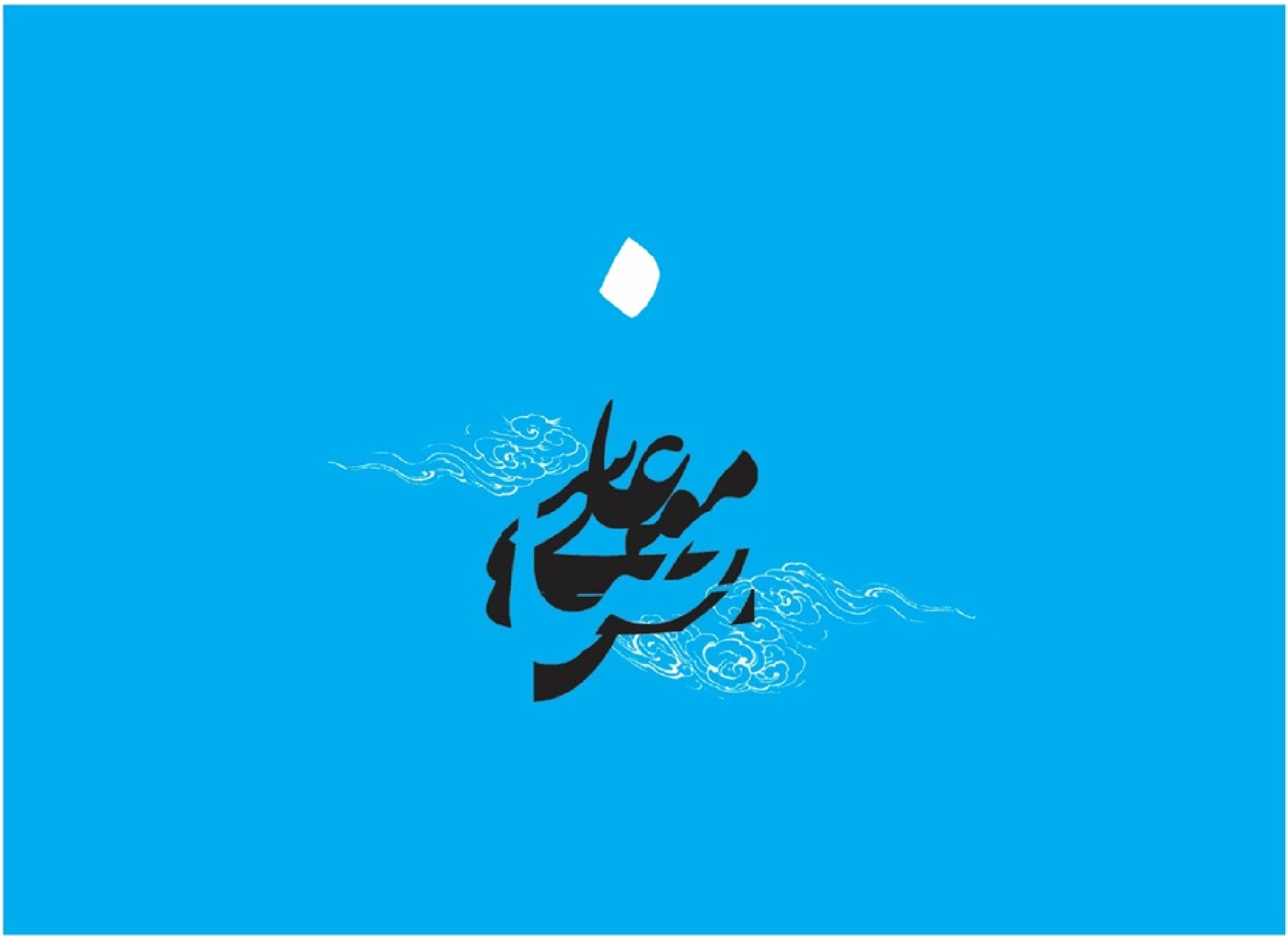
رده بندی دیویی : ۲۹۷/۴۱۶

شماره کتابشناسی ملی : ۲۸۸۳۲۱۷

ص:۱

اشاره

تصویر

ص:۴۰

تصویر

ص:۶

۱. تفرقه افکنی در آغاز قرن هشتم

تصویر

ص:۷

احمدبن تِیمیه در سال۶۶۱ق، یعنی پنج سال پس از سقوط خلافت عباسی، در شهر حرّان دیده به جهان گشود. او در پایان قرن هفتم و آغاز قرن هشتم تفرقه افکنی را آغاز کرد. بدین گونه که در رسالهٔ العقیده الحمویه، در پاسخ به پرسش مردم حماهٔ از آیهٔ]الرَّحْمنُ عَلَی الْعَرْشِ اسْتَوی[، به صراحت نوشت: «خدا بالای آسمان هاست؛ در ثلث آخر هر شب، به آسمانِ پایین فرود می آید و می گوید: کیست که مرا بخواند تا او را پاسخ گویم.»(۱)

به سبب انتشار این عقیده که نتیجهٔ آن، جسمانی بودن، جهت داشتن، حرکت کردن و انتقال خدا از مکانی به مکان دیگر است، گروهی از عالِمان که نشر رسالهٔ حمویه را مغایر با عقیدهٔ اسلامی تشخیص داده بودند، به مخالفت با او برخاستند و از قاضی دمشق خواستند که او را محاکمه کند.

ابن کثیر در تاریخ خود، البدایه و النهایه، دربارهٔ حوادث سال ۶۹۸ می نویسد: «گروهی از

ص:۸

۱- ۱. مجموع الرسائل الکبری، رساله یازدهم: العقیده الحمویه.

فقها ضدّ او قیام کردند و از جلال الدین حنفی خواستند که او را به محکمه بطلبد؛ ولی او از حضور خودداری کرد. ابن تیمیه را در دمشق، دارندهٔ عقیده ای منحرف معرفی کردند؛ ولی او در نشر عقیدهٔ خود پافشاری می کرد. رسالهٔ دیگرش، الواسطیه، نیز انحرافاتی داشت. سرانجام، کمال الدین زملکانی طی چند جلسه، با او به بحث و گفت وگو نشست و محکومش ساخت. نتیجه این شد که ابن تیمیه را در سال ۷۰۵ به مصر تبعید و در آنجا زندانی کردند.»(۱) این، تنها باری نبود که وی، به تبعید و زندان محکوم شد؛ بلکه بارها این راه را پیمود، تا اینکه در سال ۷۲۸، در زندان جان سپرد.

۱-۱ تفرقه افکنی در دشوار ترین موقعیت

حدود چهار قرن، برای جهان اسلام، سخت ترین دوران بود. ابن تیمیه عقیدهٔ خود را دربارهٔ

۱- ۱. البدایه و النهایه، ج۱۴، ص۴.

صفات خبری، مانند اِستوای (ایستادنِ) خدا، یدالله و عین الله هنگامی ابراز کرد که مسلمانان، جنگ صلیبی را در سال ۶۹۰ پشتِ سر نهاده و با میلیون ها کشته و مجروح و آواره، روبه رو بودند. غازان خان، پادشاه مشهور ایلخانی، نیز درصددِ فتح شام و مصر بود.

در چنین زمان حساسی بود که وی افکار خود را نشر داد و عالمان و فقیهان را ضدّ خود، شوراند. با اینکه ابن کثیر، شاگرد مکتب اوست و آشکارا از وی طرفداری می کند، نتوانسته است بر حقایق پرده افکَند و اتفاق عالِمان را بر انحراف او نادیده بگیرد. در طول تاریخ، شخصیت های بزرگی از اهل سنّت، در نقد عقاید وی کتاب نوشته یا با او مناظره کرده اند که متن مناظره هایشان در کتاب های تاریخی محفوظ است. اسامی برخی از این گروه، ازاین قرار است: شیخ صفی الدین هندی ارموی (۶۴۴ تا ۷۱۵)؛ شمس الدین محمدبن احمد ذهبی (۷۴۸)؛ شهاب الدین یوسف احمدبن حجر عسقلانی (۸۵۲)؛ شهاب الدین بن حجر هیتمی (۹۷۳)؛ ملّاعلی قاری حمقی (۱۰۱۶)؛

ص:۱۰

یوسف بن اسماعیل بن یوسف نبهانی (۱۲۶۵تا ۱۳۵۰)؛ شیخ محمد ابوزهره (۱۳۱۶تا ۱۳۹۶). (۱)

ابن بطوطه، جهانگرد قرن هشتم، می نویسد که ابن تیمیه روز جمعه در یکی از مساجد، مشغول وعظ بود. ازجمله گفتار او چنین بود: «خداوند [از عرش] به آسمان نخست فرود می آید؛ مانند فرودآمدنِ من از منبر.» این سخن را بگفت و یک پله از منبر پایین آمد. در این هنگام فقیهی مالکی، به نام ابن الزهراء، به مقابله برخاست و سخن او را رد کرد. مردم به طرفداری از ابن تِیمیه برخاستند و فقیه معترض را با مشت و کفش زدند.(۲)

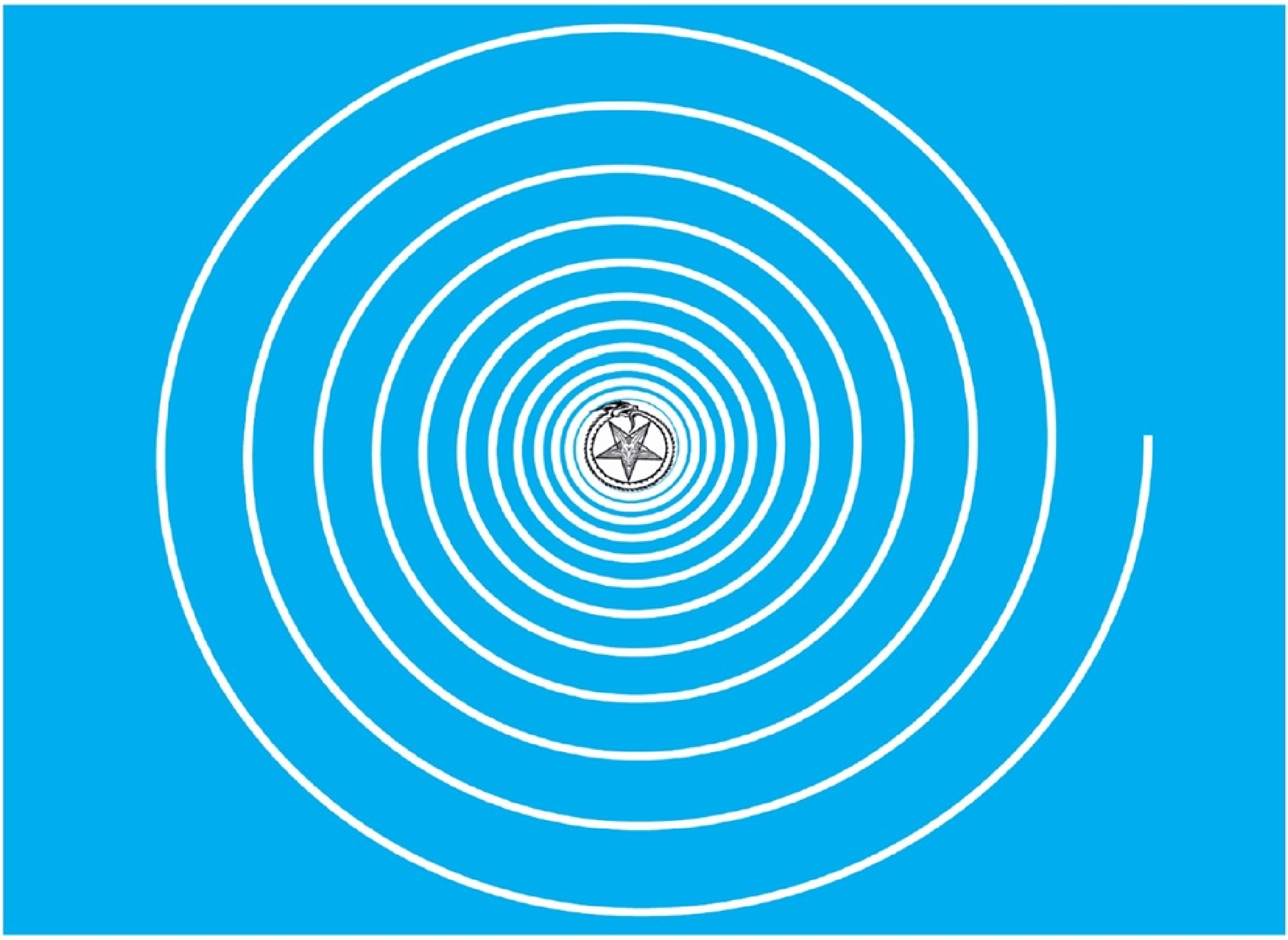
این نمونه ای از عقاید اوست که شاهد عینیِ کاملاً بی طرف، با گوش خود شنیده و با چشم خود دیده است. هرگاه مردی با چنین پایه ای از درایت و آگاهی از عقاید و معارف، به چنین تحلیل هایی بپردازد، باید از پیامدهای آن به خداU پناه بُرد.

ص:۱۱

۱- ۱. ر.ك: جعفر سبحانی، بحوث فی الملل و النحل، ج۴، ص۳۷تا ۵۰.

۲- ۲. ابن بطوطه، رحله، ص۹۵و۹۶.

تصویر

ص:۱۲

۲. دستاورد مکتب

تصویر

ص:۱۳

اکنون که از موقعیت ابن تیمیه، نزد عالِمـان شـام و مصـر آگاهی یافتیم، شایسـته است با خصوصـیات مکتب او نیز آشـنا شویم. در اینجا با بهره گیری از مثَل معروف «درخت را باید از میوه اش شناخت»، یادآور می شویم که مکتب او را چهار ویژگی تشکیل می دهد:

۲-۱ دعوت به تجسیم

شعار مسلمانان در طول هفت قرن، برخلاف یهود، تنزیه و پیراستگی خداU از جسم و جسمانیت بود؛ اما ابن تیمیه با ترفند خاصی، مسلمانان را به تجسـیم دعوت می کند و خداU را بر سـریری به نام عرش می نشانـد تا از آن نقطـهٔ بلنـد، بر جهان بنگرد. نیز، گاهی او را به آسـمانِ پایین، فرود می آورد! او دربارهٔ صـفات خبری، مانند اِستوا(ایستادن)، یَد، عِین، وَجْه و مانند آن ها، معتقد است: «خداU واقعاً دست و چشم و صورت دارد؛ چیزی که هست، چگونگی آن برای ما روشن نیست.»

ابن تیمیه جملهٔ اخیر را مسلّماً به سبب فرار از اتهام به «تجسیم» ذکر می کند؛ ولی سودی

ص:۱۴

به حال او نمی بخشد؛ زیرا خدایی که بر سریر می نشیند، حرکت می کند و با دستش آدم می آفریند، خدای جسمانی خواهد بود؛ هرچند چگونگیِ آن برای ما معلوم نباشد؛ مگر این کلمات را کنایه از یک رشته معانی بداند که دراین صورت، دیگر در معانیِ لغوی، آن طور که وی مدّعی است، به کار نخواهد رفت.

۲-۲ کاستن از مقام انبیا و اولیای الهی

در مکتب ابن تیمیه، پیامبران و اولیای الهی، انسان هایی هستند که کمالات و مقاماتشان با مرگشان پایان می یابد. ازاین رو، وی زیارت و توسّل به آنان را بدعت و کاری غیرسودمند می شمارد.

۲-۳ تکفیر مسلمانان

ابن تیمیه، مسلمانان را به سبب توسل به اولیای الهی تکفیر کرد و ازاین طریق، نوعی دو دستگی

در میان آنان پدید آورد؛ اما خوشبختانه بر اثر تلاش عالِمان زمان، با مرگ او، مکتب او نیز مُرد و جز چند نفر از دست پرورده هایش، دیگر کسی از او یاد نکرد.

۲-۴ بی احترامی به خاندان رسالت

درسراسر نوشته های ابن تیمیه، نوعی دشمنی با خاندان رسالت به چشم می خورد. او پیوسته می کوشد تا فضایل امام علی را منکر شود وگاهی او را به خطا در اندیشه و رفتار متهم سازد؛ تاآنجاکه در هفده مسئله، به امام علی انتقاد می کند.(۱)

این چهار ویژگیِ عمومیِ مکتب اوست که می تواند ما را با واقعیت مکتب و طرز تفکر او آشنا سازد.(۲)

ص:۱۶

۱- ۱. ابن حجر، الدرر الکامنه، ج۱، ص۱۵۴؛ به نقل از نجم الدین طوفی، متوفای ۷۱۰ق.

۲- ۲. ر.ک: ابن تِیمیه، منهاج السّنه.

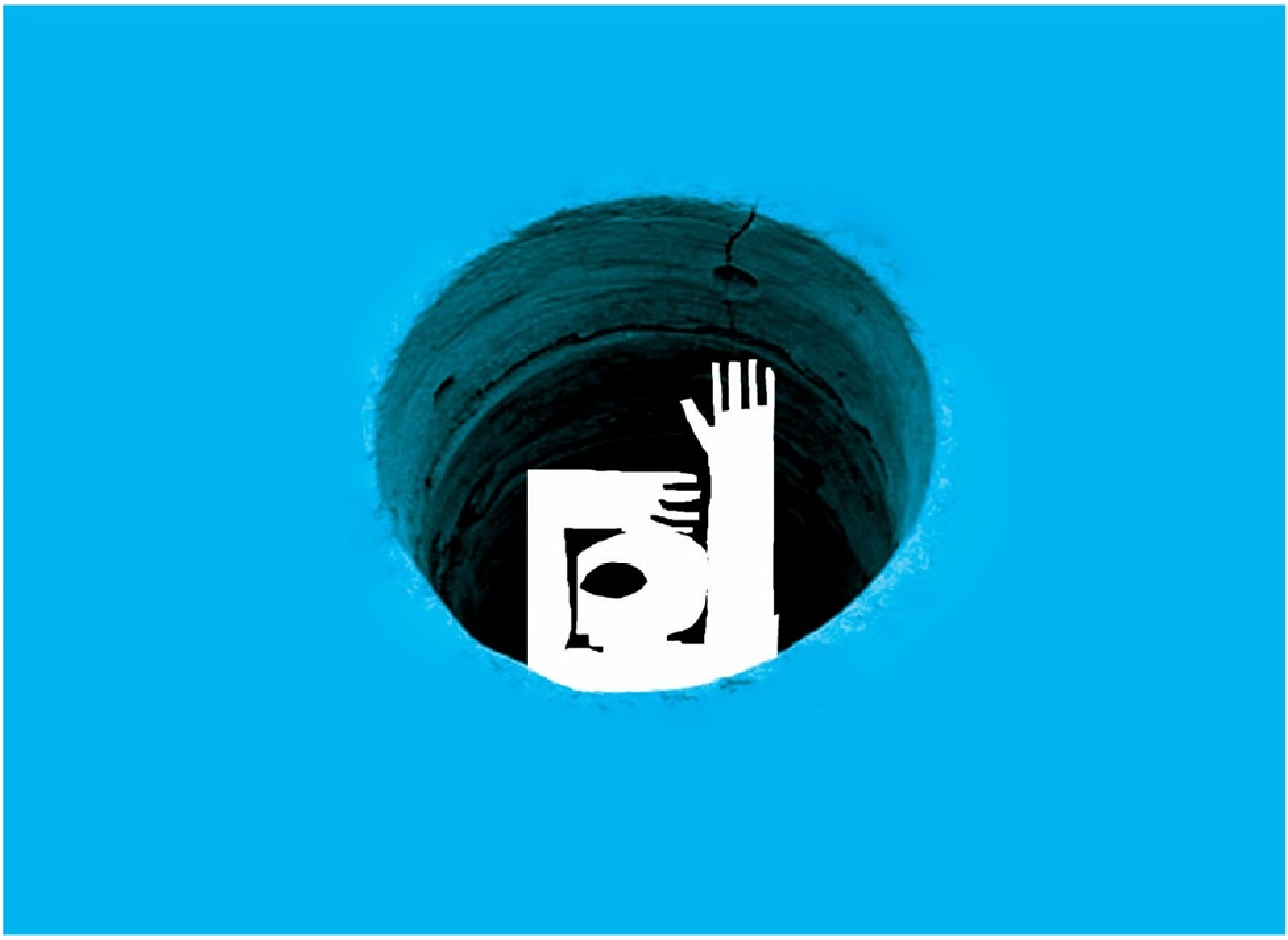
۳. محمدبن عبدالوهاب

تصویر

ص:۱۷

تصویر

ص:۱۸

افکار ابن تیمیه را از همان روزهای نخست، دانشمندان در بوتهٔ نقد قرار دادند و نقدهای اُستوارِ عالمان شامی و مصری، مکتب او را منزوی و مطرود ساخت؛ ولی پس از حدود سه قرن و نیم، شخصی به نام محمدبن عبدالوهاب، مکتب او را از انزوا درآورد و با قوّهٔ شمشیر، به نشر آن پرداخت.

متأسفانه، طرح مجدّد افکار ابن تیمیه ازسوی محمد بن عبدالوهاب، همچون طرح آن توسط خودِ ابن تیمیه، زمانی انجام گرفت که جهان اسلام در بدترین وضعیت تاریخی به سر می بُرد: اروپا خود را آماده می کرد که کشورهای اسلامی را مستعمرهٔ خود سازد و کشور هند، با زور و تزویر، از دست مسلمانان خارج شد و ارتش انگلستان بر آن شبه قاره حکومت می کرد.

محمدبن عبدالوهاب، به پشتیبانی سران قبایلِ نَجد، به مناطق مسلمان نشین حجاز، عراق، سوریه و یمن حمله کرد و اموال آنان را به عنوان غنایم جنگی، غارت کرد و از این راه، به بازار تجارت نَجدیان رونق بخشید. آنان پس از قتل و خون ریزی، اموال و اَحشام مسلمانان را همراهِ

خود به نَجد بردند. یک پنجم این اموال متعلق به محمدبن عبدالوهاب و باقی مانده، در اختیار سران قبایل و مجاهدان قرار گرفت.

وهابیان، در طول تاریخ، یک بار هم با کافران جنگ نکرده اند و تمام نبردهای آنان با مسلمانان منطقه بود! کشتار مسلمانان به دست وهابیان در مکان های مقدسِ کربلا و نجف، صفحهٔ تاریخ را سیاه کرد. صلاح الدین مختار، که از نویسندگان وهابی است، می نویسد:

«در سال۱۲۱۶ق، امیرسعود با قشون بسیار، متشکل از مردم نَجد و عشایر جنوب و حجاز و تهامه و دیگر نقاط، به قصد عراق حرکت کرد. وی در ذیقعده به شهر کربلا رسید و آنجا را محاصره کرد. سپاهش بُرج و باروی شهر را خراب کردند و به زور، وارد شهر شدند و بیشترِ مردم را که در کوچه و بازار و خانه ها بودند، به قتل رساندند؛ سپس نزدیک ظهر، با اموال و غنایم فراوان، از شهر خارج شدند و در کنار آبی به نام اَبیَض گِرد آمدند. خمس اموال غارت شده را خودِ سعود برداشت و

ص:۲۰

بقیه را به نسبتِ هر پیاده یک سهم و هر سواره دو سهم، میان مهاجمان تقسیم کردند.»(۱)

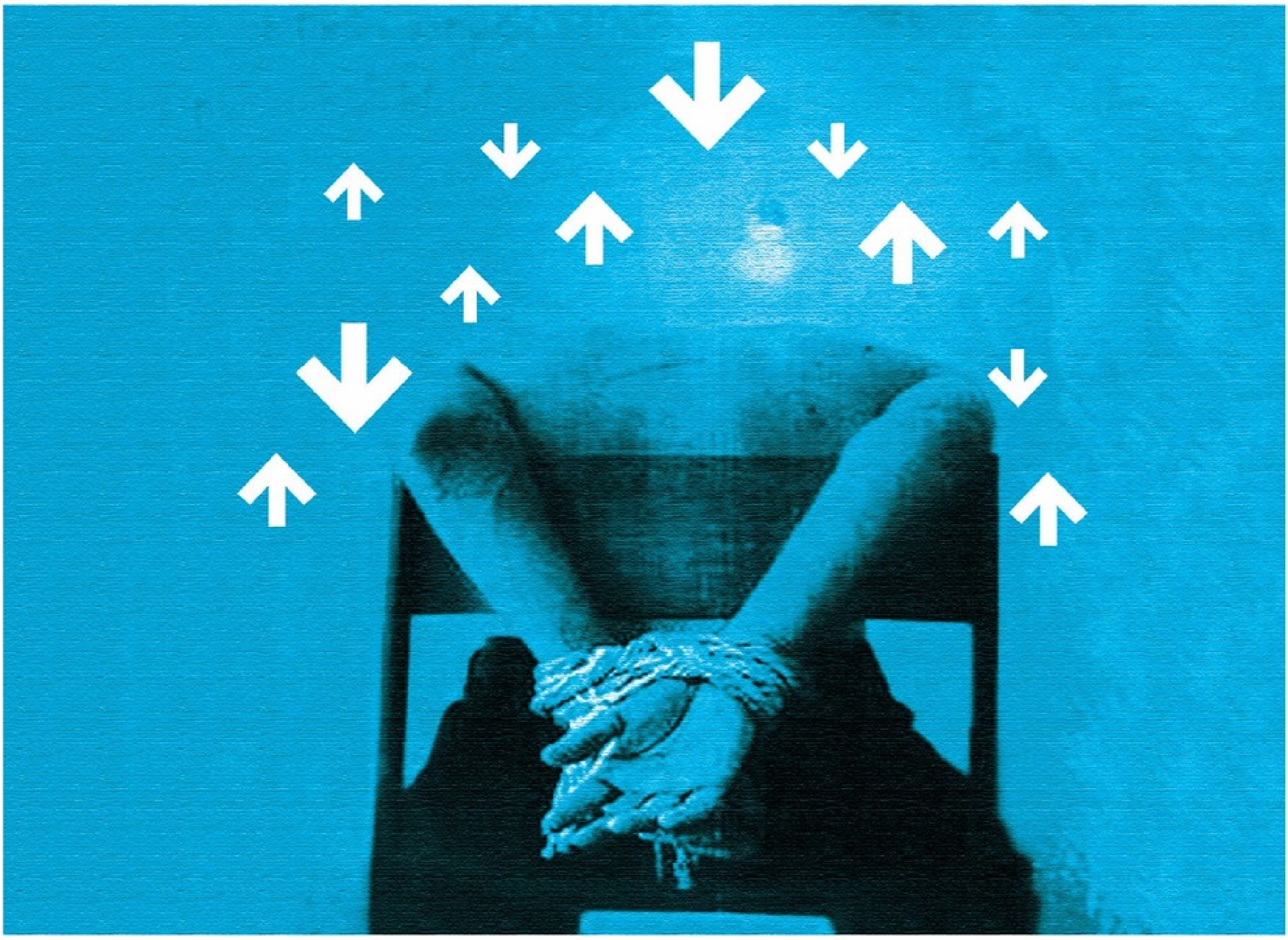
ابن بشر، مورّخ نَجدی، دربارۀ حملۀ وهابیان به نجف می نویسد:

«در سال ۱۲۲۰، سعود با سپاهی انبوه از نَجد و اطراف آن، به بیرون مشهد معروف در عراق [یعنی نجف] فرود آمد و سپاه خود را در اطراف شهر پراکنده ساخت. سپس، دستور داد باروی شهر را خراب کنند؛ ولی سپاه او زمانی که به شهر نزدیک شدند، به خندق عریض و عمیقی برخوردند که امکان عبور از آن، وجود نداشت. در جنگی که میان دو طرف رخ داد، بر اثر تیراندازی از باروهای شهر، جمعی از سپاهیان سعود کشته شدند و بقیۀ آن ها از گِرد شهر، عقب نشستند و روستاهای اطراف را غارت کردند.»(۲)

۱- . تاریخ المملکه العربیه السعودیه، ج۳، ص۷۳.

۲- .عنوان المجد فی تاریخ نجد، ج۱، ص۳۳۷.

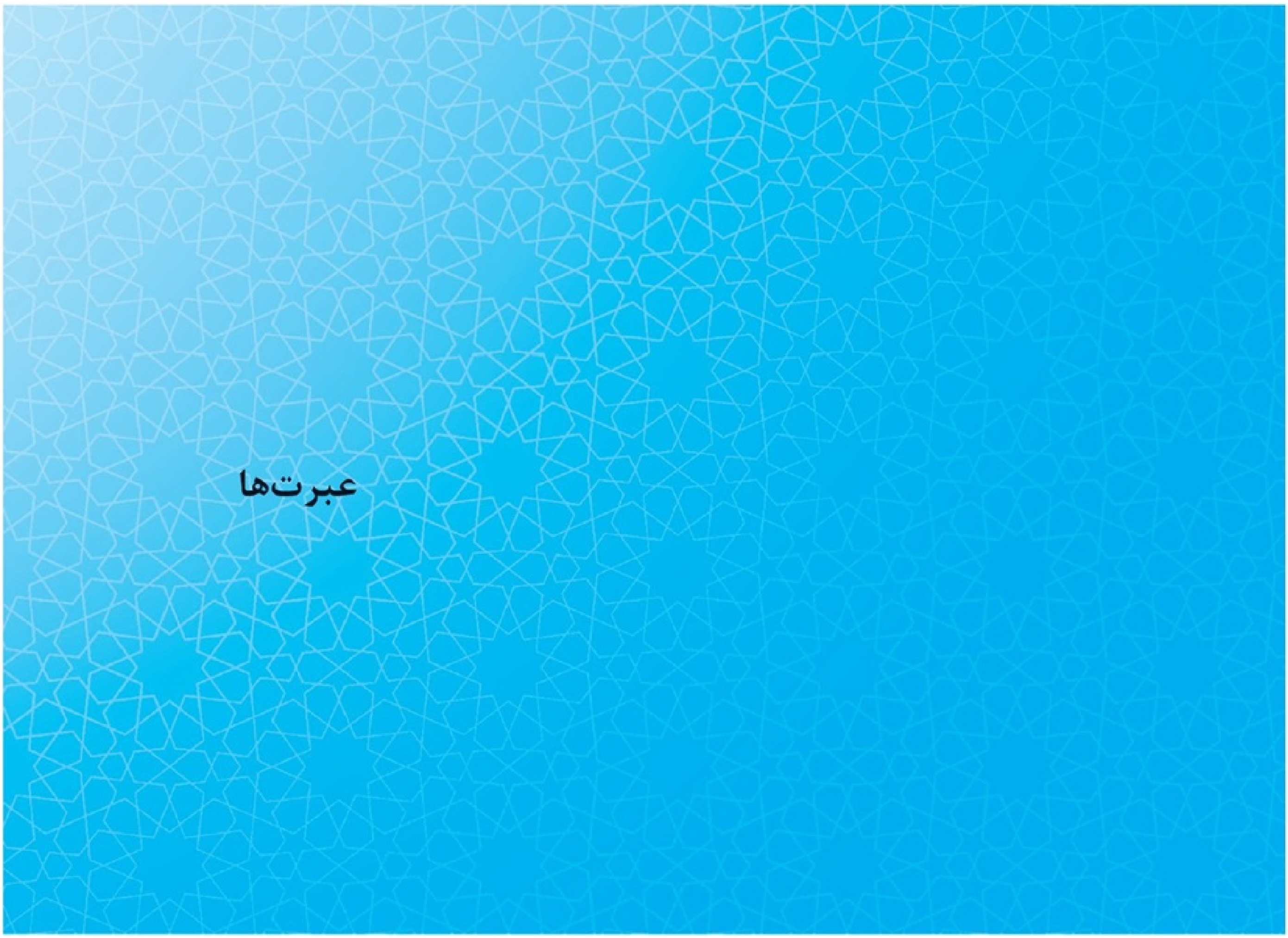
تصویر

ص:۲۲

عبرت ها

تصویر

به تصـدیق تاریـخ نگاران، آیین وهابیت، مَسـلکی ساختگی است که هیچ پیشـینۀ تاریخی در عصـر صـحابه، تابعان و سه قرن نخست که از نظر اهـل سنّت، خیرالقرون است، نـدارد. تخم آن در اوایـل قرن هشـتم، پاشـیده شـد و به صورت مـادۀ خـام در لابه لای کتاب ها مانـد؛ تا اینکه محمدبن عبدالوهاب، آن را اِحیا کرد و گسترش داد.

با اینکه احمـدبن تیمیه از نظر فضل و دانش و قدرت قلم، با محمدبن عبدالوهاب مقایسه کردنی نبود، مکتبش در زمان او اصـلاً رشد نکرد و با مرگ او نیز مُرد؛ درحالی که همین مکتبِ نیمه جان را محمـدبن عبـدالوهاب رشد داد؛ تاحدی که بخش شـرقیِ عربسـتان را فراگرفت. پس از فروپاشـی عثمانی ها، حرمِین شـریفَین در اختیار وهابیان قرار گرفت و بزرگ ترین پایگاه تبلیغی را تصاحب کردنـد؛ تا آنجاکه زائر خانـۀ خـدا باید از نظر عقیدتی و رفتاری، تابع مکتب وهابی و فقه حنبلی باشد.

اکنون پرسش این است که علّت آن ناکامی و رمز این موفقیت چیست؟

ص:۲۴

در پاسخ می گوییم دو عنصر مکان و زمان در این دو نتیجه گیری مؤثر بوده است: ابن تیمیه افکار شاذّ خود را در محیطی مطرح کرد که عالِمان بزرگی در شام و مصر، در سنگر دفاع از عقیده و شریعت قرار داشتند و با حضور در مناظره های علمی، مُشت او را باز کردند و او دیگر نتوانست در اذهان عموم مردم تأثیر بگذارد. اگر هم اثری داشت، از جنبهٔ عاطفی بود، نه مکتبی؛ زیرا زندانی شدنِ یک روحانی، عواطف عوام را تحریک می کند.

حال آنکه مروّج مکتب او، اندیشهٔ به ظاهر توحیدی را در میان عرب های بدوی و بیابانیِ دور از علم و فرهنگ مطرح کرد و توانست از سادگیِ آنان، کمال استفاده را بکند. به خصوص، آنجا که عمل مسلمانان را به عمل بت پرستان تشبیه کرد و ازاین طریق، روح جهادگری را در آنان که توأم با وسوسهٔ غنایم نیز بود، اِحیا کرد.

ص:۲۵

تصویر

نسخهٔ دیجیتالی رهنما
مرکز پخش: مشهد مقدس، نبش ورودی باب الجواد
فروشگاه عرضهٔ محصولات رضوی
تلفن: ۲۲۸۵۲۰۴-۰۵۱۱

ص:۲۶

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ .ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹
امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانه‌ای
قائمیه
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های‌تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشــانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹